

Атаманов О. М. – аспірант кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7637-6392>

Особливості повідомлення про підозру особі, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях

Метою статті є аналіз особливостей правового регулювання повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, а також виокремлення актуальних теоретичних і практичних проблем, що постають під час вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. **Методологія.** З огляду на поставлену мету, специфіку об'єкта та предмета дослідження обрано методологічний інструментарій. Під час дослідження використано систему методів наукового пізнання: формальної логіки (абстрагування, аналогію, дедукцію, індукцію, синтез) – для з'ясування змісту досліджуваного питання; метод системного аналізу – для формулювання висновків дослідження та окреслення напрямів удосконалення кримінального процесуального законодавства України; теоретичний – у процесі дослідження наукової та навчально-методичної літератури. **Наукова новизна** полягає в системному аналізі кримінального процесуального законодавства України на підставі вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, й у визначенні теоретичних і практичних проблем, без подолання яких процесуальна діяльність сторони обвинувачення під час вручення письмового повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, не буде відповідати завданням кримінального провадження та гарантіям, визначеним міжнародними договорами. Запропоновано шляхи подолання окресленої практичної проблеми. За результатами здійсненого дослідження сформульовано **висновки**: 1) оскільки обов'язок вручення письмового повідомлення про підозру як невід'ємна складова здійснення повідомлення особі про підозру покладений на сторону обвинувачення, у разі встановлення відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, саме держава Україна має вживати всіх доступних заходів щодо сприяння забезпеченню та захисту прав громадян, які опинилися на тимчасово не підконтрольній їй території, шляхом застосування слідчим, прокурором положень розділу IX Кримінального процесуального кодексу України; 2) у разі встановлення стороною обвинувачення відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, слідчий, прокурор зобов'язаний звертатися до Російської Федерації із запитом про міжнародну правову допомогу для виконання окремих процесуальних дій, а саме вручення особі повідомлення про підозру, оскільки Російська Федерація здійснює «ефективний контроль» на тимчасово окупованій території України, у зв'язку із чим зобов'язана гарантувати виконання статті 1 Конвенції; 3) порядок повідомлення про підозру особі, яка знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, потребує правового вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України або спеціальних законів. В обов'язковому порядку мають бути враховані практика Європейського суду з прав людини та вимоги міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Ключові слова: підозра; повідомлення; підозрюваний; письмове повідомлення; вручення; тимчасово окупована територія; Донецька область; Луганська область.

Вступ

Після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI минуло вісім років. За цей період новий КПК України зазнав численних змін і доповнень, які не оминули інститут повідомлення про підозру та невід'ємну її складову – вручення письмового повідомлення про підозру. Це було пов'язано з новими умовами соціально-політичного, воєнного й економічного спрямування, які зумовили необхідність запровадження в процесуальне законодавство понять, що до цього часу не були регламентовані.

Інститут повідомлення про підозру одразу викликав жваву дискусію серед науковців. Деякі аспекти у своїх роботах досліджували такі вчені, як: Ю. П. Алєнін, А. В. Андрейчук, Є. В. Воротинцев, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренко, В. О. Гринюк, Л. М. Гуртієва, І. В. Єрьомєнко, І. Г. Івасюк, О. В. Іващенко, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, Т. В. Лукашкіна, М. А. Погорецький, О. В. Расторгуєв, І. В. Рогатюк, Х. Р. Слюсарчук, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, І. А. Щербак та ін.

Безпосередньо врученню письмового повідомлення про підозру присвячено дослідження О. З. Гладуна, Д. М. Говорун, В. О. Гринюка, Л. М. Гуртієвої, І. В. Єрьомєнко, О. В. Зелінського,

О. М. Посвистака, І. В. Рогатюка, О. Ю. Татарова, О. І. Тищенко, В. А. Шкелебей, І. А. Щербак та ін. На дисертаційному рівні зазначений інститут досліджувала О. В. Фараон.

Попри значні здобутки науковців, які постійно вивчають проблеми практичного застосування норм КПК України та пропонують шляхи вдосконалення задля їх гармонізації з іншими національними правовими інститутами та європейськими стандартами, у переважній більшості випадків вони залишаються поза увагою законодавця. Натомість зміни вносять без урахування позицій фахівців і системного аналізу з іншими інститутами кримінального процесуального законодавства України (Tatarov, 2017, p. 71). Така практика не сприяє вдосконаленню норм, а ставить перед фахівцями й науковцями нові питання, що потребують подальшого наукового осмислення та визначення шляхів їх вирішення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є здійснення комплексного наукового аналізу кримінального процесуального законодавства України в частині процесуальної діяльності сторони обвинувачення під час повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях; з'ясування актуальних теоретичних і практичних проблем щодо вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, а також відповідності чинного законодавства положенням міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Виклад основного матеріалу

Після внесення змін до КПК України, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII ("Zakon Ukrainy", 2014, No. 1689-VII), яким запроваджено форму здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*), було розширено поняття підозрюваного (особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень). Ці зміни спричинили додаткові проблеми в правозастосуванні інституту повідомлення про підозру.

Оскільки актуальні проблеми застосування такої новели законодавства, як набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено, однак ужито заходів для вручення в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, були предметом попередніх публікацій, метою цього дослідження обрано особливості правового регулювання повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

На підставі системного аналізу ст. 42, 276, 278 КПК України вбачається саме вручення повідомлення про підозру, а не його передання в будь-який спосіб. Поряд із цим, ст. 278 КПК України передбачає, що у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Визначено лише один випадок неможливості такого вручення – невручення особі повідомлення про підозру внаслідок невстановлення місцезнаходження особи (ст. 42 КПК України).

Тобто якщо місцезнаходження особи встановлено, а саме в сторони обвинувачення наявні відомості про місце роботи, місце проживання або тимчасового перебування особи, то вручити їй повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, неможливо.

Тому якщо слідчий, прокурор встановили відомості про місцезнаходження особи, то до неї, з огляду на зміст ч. 1 ст. 42 КПК України, не може бути вжито заходів для вручення в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. До такої особи підлягає застосуванню «загальний» порядок особистого (безпосереднього) вручення їй письмового повідомлення про підозру.

Однак на практиці трапляються випадки встановлення місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованій території України, а саме на окремих територіях у Донецькій та Луганській областях, фактичний доступ до якої обмежений.

Досліджуючи питання, як мають здійснювати вручення повідомлення про підозру в разі встановлення стороною обвинувачення відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, необхідно зважати на таке.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII (далі – Закон № 2268-VIII), тимчасово окупованими

територіями в Донецькій та Луганській областях на день ухвалення цього Закону визнано частини території України, у межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль. Межі й перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях, визначає Президент України за поданням Міністерства оборони України, підготовленим на підставі пропозицій Генерального штабу Збройних сил України ("Zakon Ukrainy", 2018).

Указом Президента України «Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях» від 7 лютого 2019 року № 32/2019 затверджено межі й перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях ("Ukaz Prezidenta", 2019).

Згідно зі ст. 2 Закону № 2268-VIII, правовий статус тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, а також правовий режим на зазначених територіях визначаються цим Законом, Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», іншими законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, принципами й нормами міжнародного права. У межах тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях діє особливий порядок забезпечення прав і свобод цивільного населення, визначений цим Законом, іншими законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, принципами й нормами міжнародного права.

Крім цього, п. 1 ч. 1 ст. 5 спільно з п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону № 2268-VIII визначає, що для забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях органи державної влади та їх посадові особи, діючи на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, уживають заходів для захисту прав і свобод цивільного населення. Основними напрямками захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях є захист основоположних політичних і громадянських прав та свобод людини.

Російська Федерація як держава-окупант, відповідно до IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї – Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, Женевської конвенції

про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року та Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року несе відповідальність за порушення захисту прав цивільного населення (ч. 2 ст. 7 Закону № 2268-VIII).

Водночас Закон № 2268-VIII не визначає особливого порядку забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, у частині порядку кримінального провадження, однак, з огляду на ст. 2, має бути застосовано положення Закону № 1207-VII, ст. 12 якого визначає особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, щодо порядку кримінального провадження.

Відповідно до цієї статті Закону № 1207-VII, особливий порядок стосується лише питань визначення підсудності, підслідності й окремих аспектів здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження, а не порядку здійснення досудового розслідування загалом, яке здійснюють за загальними правилами, встановленими КПК України ("Zakon Ukrainy", 2014, No. 1207-VII).

Тому, оскільки ні Закон № 2268-VIII, ні Закон № 1207-VII не встановлюють особливостей кримінального провадження під час повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, мають бути застосовані загальні правила здійснення повідомлення про підозру особі, встановлені КПК України.

У частині неможливості вжиття заходів для вручення повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, якщо стороною обвинувачення встановлено відомості про місцезнаходження особи, а саме місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, які є невід'ємною частиною території України, вручення повідомлення про підозру має бути здійснено безпосередньо.

Однак очевидним є факт, що безпосередньому врученню слідчим, прокурором повідомлення про підозру особі на тимчасово окупованій території України перешкоджають високі ризики настання певних негативних наслідків для посадових осіб сторони обвинувачення, які не можуть бути пропорційними меті забезпечення прав і свобод громадян, у частині належного здійснення повідомлення про підозру.

Практика правозастосування таких правовідносин засвідчила, що сторона обвинувачення

активно використовує спосіб повідомлення особі про підозру шляхом поштового відправлення повідомлення про підозру, з оголошеною цінністю, описом вкладення та повідомленням про вручення (Alenin, & Hloviuk, 2014, p. 165). Шляхом вивчення судової практики встановлено, що слідчі судді загалом поділяють таку позицію сторони обвинувачення (Khakhanovskyi, Luhina, & Turchii, 2017, p. 88-89).

Також поширеною поведінкою сторони обвинувачення в аналізованій категорії кримінальних проваджень є:

- застосування порядку вручення процесуальних документів підозрюваному, передбаченому ст. 297-5 КПК України;

- направлення письмового повідомлення про підозру до посольства Російської Федерації в Україні;

- невжиття жодних дій, спрямованих на вручення особі письмового повідомлення про підозру.

На нашу думку, зазначені підходи є безпідставними, помилковими й такими, що суперечить завданням і загальним засадам кримінального провадження.

По-перше, норми КПК України дають змогу в певних випадках направляти повідомлення про підозру за допомогою засобів поштового зв'язку. Водночас такий порядок є виключним, його застосовують лише в разі неможливості вручення стороною обвинувачення повідомлення про підозру в день його складання. Цілком зрозуміло, що така неможливість вручення має бути об'єктивно виправданою, а слідчий, прокурор, керуючись засадою публічності, мають ужити всіх заходів щодо встановлення точного місцезнаходження особи та здійснення (за розумною можливістю) особистого вручення повідомлення про підозру особі.

У будь-якому разі виконання стороною обвинувачення обов'язку щодо вручення повідомлення про підозру в спосіб, передбачений для вручення повідомлень, є цілеспрямованою діяльністю, метою якої є досягнення певного результату – отримання особою цього письмового процесуального рішення, а не є діяльністю із «формальним складом». Аналіз положень КПК України дає підстави стверджувати, що направлення особі повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку відповідатиме вимогам КПК України лише у випадку отримання поштового відправлення безпосередньо такою особою.

Зазначене додатково засвідчує положення ч. 1 ст. 136 КПК України, згідно з якою належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є підпис особи про отримання повістки, зокрема на поштовому повідомленні, відеозапис

вручення особі повістки, будь-які інші дані, що підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом ("Kryminalnyi protsesualnyi kodeks", 2012).

Тому лише факт направлення повідомлення про підозру поштою, як і підтвердження отримання поштового відправлення однією з осіб, перелічених у ч. 1 ст. 135 КПК України, не є доказом належного вручення особі повідомлення про підозру. Таким чином, особа набуває статусу підозрюваного з моменту вручення їй особисто поштового відправлення, а не з моменту відправлення такого повідомлення стороною обвинувачення, тож лише після цього слідчий, прокурором може внести відомості щодо повідомлення про підозру до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Аналогічну думку обстоює і Н. А. Лугіна, яка стверджує, що «вручено» не означає «отримано», а отже, доцільно врахувати вимоги щодо належного підтвердження отримання або ознайомлення особою зі змістом повідомлення про підозру іншим шляхом (Luhina, 2019, p. 197).

Підхід до визначення моменту повідомлення особі про підозру без урахування факту отримання нею письмового повідомлення про підозру суперечить принципу верховенства права, спотворює сутність інституту повідомлення про підозру та може фактично позбавити чи обмежити особу в реалізації належного їй права бути негайно й детально поінформованою зрозумілою для неї мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї (пп. «а» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року № 995_004 (далі – Конвенція) ("Konventsiiia pro zakhyst", 1950) та бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені законом, а також отримати їх роз'яснення (п. 2 ч. 3 ст. 42 КПК України).

Відповідно до стандартів належного повідомлення особи про підозру, напрацьованих Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), не є достатнім, аби інформацію лише було надано в письмовому вигляді – органи влади мають вжити всіх розумних заходів, щоб упевнитися, що підозрюваний був повідомлений про його право на захист і, наскільки це можливо, розумів наслідки своєї поведінки під час допиту (рішення у справі «Піщальников проти Росії» від 24 грудня 2009 року, § 79–80 ("Case of Pishchalnikov", 2009).

Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV встановлено, що суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику Європейського Суду, тобто судді зобов'язані застосовувати означену Конвенцію та рішення ЄСПЛ як джерело права на всіх етапах

провадження нарівні із законами України ("Zakon Ukrainy", 2006).

Відповідне закріплення щодо обов'язкового застосування практики ЄСПЛ також міститься в ч. 2 ст. 8 та ч. 5 ст. 9 КПК України, згідно з якими принцип верховенства права в кримінальному провадженні та кримінальне процесуальне законодавство України застосовують з огляду на практику ЄСПЛ ("Kryminalnyi protsesualnyi kodeks", 2012).

Отже, за відсутності в матеріалах кримінального провадження документів, які недвозначно засвідчують факт отримання особою поштового відправлення саме з письмовим повідомленням про підозру, її не можуть вважати такою, що є повідомленою про підозру у встановлений законом спосіб. За таких обставин внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо повідомлення про підозру особі є безпідставним і незаконним.

По-друге, у населені пункти Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, АТ «Укрпошта» не здійснює пересилання пошти ("Povidomlennia na ofitsiinomu veb-saiti").

Попри те, що окреслені обставини засвідчують неможливість доставляння поштових відправлень, що виключає можливість отримання в такий спосіб повідомлення про підозру особою, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, сторона обвинувачення обирає саме такий спосіб повідомлення особі про підозру, а слідчі судді в переважній більшості випадків визнають його належним, навіть посилаючись на обставини неможливості доставляння поштових відправлень у своїх рішеннях. Мотивуванням загалом є визнання слідчими суддями зазначених дій сторони обвинувачення достатніми вжитими заходами для вручення особі повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень (ст. 42 КПК України).

Однак у таких правовідносинах вимоги ст. 42 КПК України не можуть бути застосовані, оскільки вживати заходів для вручення особі повідомлення про підозру в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, можливо внаслідок невстановлення місцезнаходження особи. Натомість у такому випадку сторона обвинувачення встановлює відомості про місцезнаходження особи, а саме місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, яка є невід'ємною частиною території України.

По-третє, з огляду на вимоги статей 2, 7, 8, 9 КПК України, діяльність слідчого, прокурора під

час здійснення повідомлення про підозру повинна відповідати міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Більшість міжнародних договорів про права людини містять «положення про юрисдикцію» (англ. jurisdiction clause), що має на меті визначити коло осіб, стосовно яких держави зобов'язані виконувати свої зобов'язання щодо прав людини за відповідним міжнародним договором (Abrisketa, & Casas, 2016).

У ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року № 995_004, що ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР ("Zakon Ukrainy", 1997), закріплено, що Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції ("Konventsia pro zakhyst", 1950).

Прецедентна практика ЄСПЛ юрисдикційну компетенцію держави за ст. 1 Конвенції визначила насамперед як територіальну. Презюмується, що юрисдикція здійснюється в межах території держави. Однак така презумпція може бути обмеженою в деяких виняткових випадках, передусім якщо державі перешкоджають здійснювати владу на частині її території, зокрема внаслідок військової окупації частини території збройними силами іншої держави, яка здійснює ефективний контроль за такою територією; воєнних дій або повстання; актів іноземної держави, що підтримує створення сепаратистської держави на території держави.

Щоб визначити, що така ситуація наявна, Суд вивчає, з одного боку, всі об'єктивні факти, що можуть обмежити можливість застосування державою влади на своїй території, а з другого – власне поведінку держави. До зобов'язань, узятих державою, що підписала Конвенцію, належать, крім обов'язку утримуватися від втручання в користування гарантованими нею правами та свободами, позитивні зобов'язання щодо кроків для забезпечення поваги до таких прав і свобод на її території. Ці зобов'язання залишаються, навіть якщо влада держави обмежена на частині своєї території, тобто держава зобов'язана вживати всіх належних заходів, які досі їй доступні, для гарантування прав і свобод.

В інших «придністровських» справах також безпосередньо зазначено, що навіть наявність «ефективного контролю» РФ за Придністровською Молдавською Республікою (ПМР), який був однозначно визнаний Судом через військову, економічну та політичну підтримку ПМР, не

звільняє Молдову від виконання її позитивних зобов'язань у сфері прав людини. Схожого висновку ЄСПЛ дійшов у рішенні в справі «Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia» від 4 червня 2012 року ("Case of Ivanțoc", 2012), §105–111, у яких зазначено, що хоча Молдова не має ефективного контролю за діями ПМР в Придністров'ї, той факт, що цей регіон визнаний міжнародним правом як частина території Молдови, тягне за собою обов'язок за ст. 1 Конвенції використати всі доступні їй юридичні й дипломатичні засоби з тим, щоб продовжувати гарантувати здійснення прав і свобод, визначених Конвенцією, усім особам, які там проживають.

Виняток із принципу територіальної юрисдикції від зворотного наявний тоді, коли внаслідок законних чи незаконних дій договірна держава здійснює ефективний контроль за територією поза межами її національної території. Обов'язок забезпечити на такій території права та свободи, визначені в Конвенції, впливає з факту такого контролю незалежно від того, чи здійснюють його безпосередньо, через власні збройні сили договірної держави, або через підпорядковану місцеву адміністрацію.

Таким чином, контролююча держава несе відповідальність за ст. 1 Конвенції, а саме має гарантувати на території під своїм контролем повний набір матеріальних прав, передбачених у Конвенції і тих додаткових протоколах, які вона ратифікувала. Ця держава буде відповідальною за будь-які порушення таких прав.

Застосування зазначених підходів до досліджуваного питання має принципово важливе значення для сучасної ситуації, у якій опинилася Україна, оскільки частина її території знаходиться під контролем іншої держави.

Отже, відповідно до положень Конвенції, з огляду на практику ЄСПЛ, Україна зобов'язана вживати всіх належних заходів, які їй доступні, для гарантування прав і свобод, а Російська Федерація зобов'язана гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, зокрема на тимчасово окупованій території України, права й свободи, визначені в розділі I Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

За таких обставин у разі встановлення стороною обвинувачення відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованій території України, слідчий, прокурор зобов'язаний вжити всіх доступних заходів щодо сприяння забезпеченню прав особи, яка опинилася на тимчасово не підконтрольній території України, а саме застосувати положення розділу IX КПК України, що регулюють міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, і звертатися до Російської Федерації із запитом про міжнародне

співробітництво щодо забезпечення вручення особі письмового повідомлення про підозру.

Таким чином, здійснений аналіз процедури вручення письмового повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, дає підстави визнати, що відсутність однозначного й однакового розуміння учасниками кримінального провадження процесуальних процедур призводить до порушення принципу верховенства права, а також зумовлює потребу подальшого нормотворчого процесу в цій галузі права.

Наукова новизна

У статті висвітлено проблемні питання, пов'язані з особливостями правового регулювання повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, а також окреслено актуальні теоретичні та практичні проблеми, що постають у разі вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Складнощі в цих випадках спричинені тим, що законодавець не цілком дотримався принципу правової (юридичної) визначеності в частині такої загальноправової категорії, як «якість і точність закону», що має надважливе значення у формуванні та функціонуванні системи права демократичної держави. За таких обставин практичне застосування окреслених норм є неоднотимчасовим, часто хибним стосовно дотримання засад кримінального провадження. Усунення досліджених недоліків можливе лише шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Висновки

1. Оскільки обов'язок вручення письмового повідомлення про підозру як невід'ємна складова здійснення повідомлення особі про підозру покладений на сторону обвинувачення, у разі встановлення відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, саме держава Україна має вживати всіх доступних заходів щодо сприяння забезпеченню й захисту прав своїх громадян, які опинилися на тимчасово не підконтрольній їй території, шляхом застосування слідчим, прокурором положень розділу IX КПК України – звертатися до Російської Федерації із запитом про міжнародну правову допомогу з метою виконання окремих процесуальних дій, а саме вручення особі

повідомлення про підозру, оскільки саме Російська Федерація здійснює «ефективний контроль» на тимчасово окупованій території України, у зв'язку із чим зобов'язана гарантувати виконання ст. 1 Конвенції.

2. Порядок повідомлення про підозру особі, яка знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях,

потребує правового вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до КПК України або зазначених вище спеціальних законів. В обов'язковому порядку має бути врахована практика ЄСПЛ і вимоги міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

REFERENCES

- Abrisketa, J., & Casas, M.N. (2016). *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. doi: <https://doi.org/10.1093/OBO/9780199796953-0136>.
- Alenin, Yu.P., & Hloviuk, I.V. (2014). Povidomlennia pro pidozru: zahalna kharakterystyka ta problemy udoskonalennia [Suspicion messages: general characteristics and improvement problems]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnogo tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy, Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1, 161-169 [in Ukrainian].
- Case of Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia (Application No. 23687/05) from November, 15, 2011. Strasbourg. (n.d.). *hudoc.echr.coe.int*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-107480%22>].
- Case of Pishchalnikov v. Russia (Application No. 7025/04) from September 24, 2009. Strasbourg. (n.d.). *hudoc.echr.coe.int*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22fulltext%22:%227025/04%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-94293%22>].
- Khakhanovskiy, V.H., Luhina, N.A., & Tupchii, V.V. (2017). Osoblyvosti poriadku vyklyku ta povidomlennia pro pidozru osib, shcho perebuvali u zoni ATO abo na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy [Peculiarities of the procedure for summoning and notifying about suspicion of persons located in the anti-terrorist operation zone or in the temporarily occupied territory of Ukraine]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka), International Legal Bulletin: current issues (theory and practice)*, 1(5), 87-92. doi: <https://doi.org/10.33244/2521-1196.3-4.2018> [in Ukrainian].
- Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: mizhnar. dok. vid 4 lystop. 1950 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from November 4, 1950]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.#Text [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine from April 13, 2012, No. 4651-VI]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- Luhina, N.A. (2019). Osoblyvosti vruchennia povidomlennia pro pidozru ta poriadok vyklyku osib, shcho perebuvali u zoni ATO [Features of delivery of the notice of suspicion and the order of a call of the persons who are in the anti-terrorist operation zone]. *Reformuvannia kryminalnogo provadzhennia v Ukraini: kryminalni protsesualni ta kryminalistychni aspekty, Reforming criminal proceedings in Ukraine: criminal procedural and forensic aspects: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 195-199). Irpin. Retrieved from http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3762/1/3968_IR.pdf. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.99-109> [in Ukrainian].
- Povidomlennia na ofitsiinomu veb-saiti Aktsionernoho tovarystva "Ukrposhta" [Notice on the official website of Ukrposhta Joint-Stock Company]. (n.d.). *www.ukrposhta.ua*. Retrieved from <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57016-robota-ukrposhti-v-doneckij-ta-luganskij-oblastjah>. [in Ukrainian].
- Tatarov, O.Yu. (2017). Zakonodavchi tendentsii u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Legislative tendencies in the criminal process of Ukraine]. *Visnyk kryminalnogo sudochynstva, Bulletin of criminal proceedings*, 3, 70-81. Retrieved from https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Tatarov.pdf [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro mezhi ta perelik raioniv, mist, selyshch i sil, chastyn yikh terytorii, tymchasovo okupovanykh u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh": vid 7 liut. 2019 r. No. 32/2019 [Decree of the President of Ukraine "On the boundaries and list of districts, cities, towns and villages, parts of their territories, temporarily occupied in Donetsk and Luhansk regions" from February 7, 2019, No. 32/2019]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/2019#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro osoblyvosti derzhavnoi polityky iz zabezpechennia derzhavnoho suverenitetu Ukrainy na tymchasovo okupovanykh terytoriakh u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh": vid 18 sich. 2018 r. No. 2268-VIII [Law of Ukraine "On the peculiarities of state policy to ensure the state sovereignty of Ukraine in the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions" from January 18, 2018, No. 2268-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv No. 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii": vid 17 lyp. 1997 r. No. 475/97-VR [Law of Ukraine "On the Ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7 and 11 to the Convention" from July 17, 1997 No. 475/97-VR]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80.#Text> [in Ukrainian].

- Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo ta Kryminalnogo protsesualnogo kodeksiv Ukrainy shchodo nevidvorotnosti pokarannia za okremi zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky, hromadskoi bezpeky ta koruptsiini zlochyny": vid 7 zhovt. 2014 r. No. 1689-VII [Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine Concerning the Inevitability of Punishment for Certain Crimes against the Fundamentals of National Security, Public Security and Corruption Crimes" from October 7, 2014, No. 1689-VII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny": vid 23 liut. 2006 r. No. 3477-IV [Law of Ukraine "On the implementation of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights" from February 23, 2006, No. 3477-IV]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy": vid 15 kvit. 2014 r. No. 1207-VII [Law of Ukraine "On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine" from April 15, 2014, No. 1207-VII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abrisketa J., Casas M. N. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. 2016. doi: <https://doi.org/10.1093/OBO/9780199796953-0136>.
- Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161–169.
- Case of Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia (Application No. 23687/05) from November, 15, 2011. Strasbourg. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-107480%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-107480%22]}).
- Case of Pishchalnikov v. Russia (Application No. 7025/04) from September 24, 2009. Strasbourg. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:\[%227025/04%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-94293%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%227025/04%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-94293%22]}).
- Хахановський В. Г., Лугіна Н. А., Тупчий В. В. Особливості порядку виклику та повідомлення про підозру осіб, що перебувають у зоні АТО або на тимчасово окупованій території України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. № 1 (5). С. 87–92. doi: <https://doi.org/10.33244/2521-1196.3-4.2018>.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.#Text.
- Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- Лугіна Н. А. Особливості вручення повідомлення про підозру та порядок виклику осіб, що перебувають у зоні АТО. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. пам'яті проф. В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана (Ірпінь, 19 квіт. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 195–199. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3762/1/3968_IR.pdf. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.99-109>.
- Повідомлення на офіційному веб-сайті Акціонерного товариства «Укрпошта». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57016-robota-ukrposhti-v-doneckij-ta-luganskij-oblastjah>.
- Татаров О. Ю. Законодавчі тенденції у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 70–81. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Tatarov.pdf.
- Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях : Указ Президента України від 7 лют. 2019 р. № 32/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/2019#Text>.
- Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18 січ. 2018 р. № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>.
- Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80.#Text>.
- Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовт. 2014 р. № 1689-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text>.
- Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
- Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

Стаття надійшла до редколегії 26.06.2020

Atamanov O. – Postgraduate Student of the Department of Pre-Trial Investigation of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7637-6392>

Peculiarities of Serving Notice of Suspicion to Person Staying in Temporary Occupied Donetsk and Luhansk Regions

The **purpose** of the article is to analyse the peculiarities of legal regulation of serving the notice of suspicion to a person whose location has been established, who resides and/or stays in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions, as well as establishment of current theoretical and practical problems in serving a written notice of suspicion to a person located in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions. **Methodology.** In view of the said aim, specificity of the object and subject of the research, the methodological tool has been chosen. During the research, a system of methods of scientific cognition has been applied: the formal logic (abstraction, analogy, deduction, induction, synthesis) – to study the content of the matter under consideration; the systematic analysis – to outline directions of improvement of criminal procedure legislation of Ukraine; the theoretical approach – in the process of study of scientific, educational and methodological literature. The **scientific novelty** consists in the systematic analysis of the criminal procedure legislation of Ukraine, taking into account the requirements of international treaties, the consent to binding force of which has been granted by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as determination of theoretical and practical problems, which, if not solved, may lead to non-compliance of the procedural activity of the prosecution when serving a written notice of suspicion to a person who resides and/or stays in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions, with the objectives of criminal proceeding and the warrantees set out by the international treaties. The ways of solving the given practical problem have been suggested. Based on the results of the conducted research, the following **conclusions** have been drawn: 1) since the obligation to serve a written notice of suspicion, as an integral part of notifying a person of suspicion, is entrusted with the prosecution, after establishment by whom of the data on the person's location, residing and/or staying in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions, it is the obligation of the state of Ukraine to take all available measures to promote and protect the rights of its citizens being temporary beyond its control, by applying the provisions of Section IX of the Criminal Procedure Code of Ukraine by an investigator, prosecutor; 2) when the prosecution establishes data on the person's location, who resides and/or stays in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions, an investigator, prosecutor undertakes to apply to the Russian Federation for international legal assistance, for carrying out the relevant procedural actions, namely, serving a person with a notice of suspicion, as at present the Russian Federation exercises «effective control» over the temporarily occupied territory of Ukraine, in connection with which it is obliged to guarantee the implementation of Article 1 of the Convention; 3) the procedure for serving a notice of suspicion to a person located in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions requires legal improvement by means of making the relevant amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine or specials laws. Herewith, the case law of the European Court of Human Rights and requirements of international treaties, the consent to obligatory force of which shall be granted by the Verkhovna Rada of Ukraine, must be taken into account.

Keywords: suspicion; notice; notice of suspicion; suspect; written notice of suspicion; service of a written notice of suspicion; service of a notice of suspicion to a person staying in temporary occupied Donetsk and Luhansk regions.